

LEKCE 7

Gramatické penzum

- latinské předložky s ablativem
- ablativ singuláru a plurálu všech latinských deklinací (substantiva + adjektiva)
- slovtvorba: odvozování slov latinskými předponami

Lexikální okruh

- klinické termíny

Cíle lekce

- porozumět významu nejběžnějších klinických termínů
- znát nejčastější kolokace v klinické terminologii
- orientovat se v syntaktické struktuře klinických termínů
- analyzovat strukturu slov v klinických i anatomických termínech

Předložkové vazby s ablativem

Předložkové vazby s ablativem představují druhý typ vazeb, které se uplatňují v klinických a patologických diagnózách.

Např. *Distorsiō articulātiōnis tālocrūrālis l. dx. cum frāctūrā malleolī mediālis comminutīva*
(Podvrtnutí pravého hlezenního kloubu s tříštivou zlomeninou vnitřního kotníku)

Latinské předložky s ablativem:

ā, ab	od	ē, ex	z, ze; kvůli (o příčině)
cum	s, se, spolu	prō	pro
dē	z, ze; s, se (shora dolů); o	sine	bez
in	v; na; při (časově)	sub	pod (kde?)

Předložky *in* a *sub*

Pokud se po latinské předložce *in* nebo *sub* uplatní ablativ, jedná se o vyjádření místa (odpověď na otázku *kde?*).

Např. *Status post amputātiōnem in crūre / sub genu*
(Stav po amputaci [provedené] v oblasti bérce / pod kolenem)

Ablativ singuláru

Koncovku ablativu singuláru u slov 1., 2., 4. a 5. deklinace představuje samohláska, která je pro příslušnou deklinaci v kmeni charakteristická.

	1. deklinace	2. deklinace	3. deklinace	4. deklinace	5. deklinace
abl. sg.	-ā	-ō	-e/-ī	-ū	-ē

Ve 3. deklinaci se v ablativu plurálu uplatňuje:

- I. koncovka **-e**:
 - a. u substantiv mužského, ženského rodu a neuter skloňovaných dle vzoru *corpus* (např. *cum dolōre*)
 - b. u komparativních tvarů adjektiv (např. *in membrō inferiōre*)

II. koncovka -ī:

- u adjektiv 3. deklinace (např. *cum morbō latentī*)
- u neuter 3. deklinace skloňovaných dle vzoru *rēte* (např. *cum calcārī*)
- u stejnoslabičných substantiv 3. deklinace skloňovaných dle vzoru *basis* (např. *cum narcōsī, sine febrī*).

Příklady ablativu singuláru substantiv

	1. deklinace	2. deklinace	3. deklinace	4. deklinace	5. deklinace
abl. sg.	<i>cum frāctūrā</i>	<i>cum morbō</i>	<i>cum dolōre</i> <i>cum cystī</i>	<i>cum dēcubitū</i>	<i>cum cariē</i>

Příklady ablativu singuláru substantiv ve spojení s adjektivy

	spojení s adjektivem 1. deklinace	spojení s adjektivem 2. deklinace	spojení s adjektivem 3. deklinace
abl. sg.	<i>ex amputātiōne traumaticā</i>	<i>ē tumōre benignō</i>	<i>cum frāctūrā simplicī</i>

Ablativ plurálu

Shodnou koncovku ablativu plurálu mají 1. a 2. deklinace (-īs) a 3. a 4. deklinace (-ibus).
U substantiv 5. deklinace se v tomto pádě uplatňuje koncovka -ēbus.

Přehled koncovek ablativu plurálu

	1. deklinace	2. deklinace	3. deklinace	4. deklinace	5. deklinace
abl. pl.	-īs		-ibus		-ēbus

Příklady ablativu plurálu substantiv

	1. deklinace	2. deklinace	3. deklinace	4. deklinace	5. deklinace
abl. pl.	<i>cum frāctūrīs</i>	<i>cum morbīs</i>	<i>cum dolōribus</i>	<i>cum dēcubitibus</i>	<i>cum cariēbus</i>

Příklady ablativu plurálu substantiv ve spojení s adjektivy

	spojení s adjektivem 1. deklinace	spojení s adjektivem 2. deklinace	spojení s adjektivem 3. deklinace
abl. pl.	<i>ex amputātiōnibus traumaticīs</i>	<i>ē tumōribus benignīs</i>	<i>cum frāctūrīs simplicibus</i>

Slovotvorba – odvozování slov latinskými předponami

Slovotvorba zahrnuje odvozování (derivaci) slov pomocí předpon (prefixů), přípon (sufixů) a skládání slov z více slovních základů (kompozice). V této lekci je pozornost věnována odvozování slov latinskými předponami. V jejich platnosti se nejčastěji vyskytují latinské předložky.

Předpony pozměňují a upravují význam odvozovaného slova nejčastěji z hlediska:

- umístění (lokalizace)
- časového zařazení (temporalizace)
- záporu (negace)
- určení, upřesnění (identifikace), např. typu, míry apod.

Přehled základních latinských předpon

předpona	význam	příklad	český ekvivalent
ā-/ab- (abs-)	od	<i>ablātiō</i> <i>abscessus</i>	odnětí absces
ad- (af-, ap-, as-)	při, u, do, k	<i>adhaesiō</i> <i>afferēns</i> <i>appendix</i> <i>ascendēns</i>	přilnavost, srůst přívodný přívěsek stoupající, vzestupný
ante-	před	<i>antepositiō</i>	chirurgické posunutí orgánu dopředu
circum-	kolem, okolo	<i>circumferentia</i>	obvod, rozsah
contrā-	proti	<i>contrāncisiō</i>	chirurgický řez vedený opačným směrem, než byl původní řez
com- (co-, col-, con) ← <i>cum</i>	s, se, spolu	<i>commōtiō</i> <i>coāgulātiō</i> <i>collāpsus</i> <i>congelātiō</i>	otřes srážení krve selhání, zhroucení zmrznutí, omrzlina
dē- (dēs-)	od- s, se (shora dolů)	<i>dēviātiō</i> <i>dēsīnfectiō</i>	odchýlení odstranění nákazy
dis- (di-, dif-)	1. roz- 2. zápor	<i>dislocātiō</i> <i>dīlacerātiō</i> <i>difficilis</i>	rozmístění, posun roztržení nesnadný, obtížný
ē-/ex- (ef-)	z, ze, vy-	<i>ērectiō</i> <i>excisiō</i> <i>efferēns</i>	vzpřímení, ztopoření vyříznutí odvodný
extrā-	mimo, vně	<i>extrāuterīnus</i>	mimoděložní
in- (im-, il-, ir-)	1. v, na, dovnitř 2. zápor	<i>īncisiō</i> <i>īrritātiō</i> <i>īnoperābilis</i> <i>īmmōbilitās</i> <i>īllegālis</i>	řez, naříznutí dráždění, podráždění neoperovatelný nepohyblivost nezákonný
īnfrā-	pod	<i>īnfrāorbitālis</i>	podočnicový
inter-	mezi	<i>īnterāctiō</i>	vzájemné působení
īntrā-	uvnitř	<i>īntrānātālis</i>	vzniklý při porodu
ob- (oc-, op-)	proti, za	<i>obstructiō</i> <i>occiput</i> <i>oppōnēns</i>	uzavření, překážka záhlaví, týl opačný, stavějící se proti
per-	skrz, přes; vysoký stupeň	<i>perforāns</i> <i>peraciditās</i>	prostupující, pronikající překyselení
post-	po, za	<i>posttraumaticus</i> <i>postmolāris</i>	poúrazový ležící za stoličkou
prae-	před	<i>praenātālis</i> <i>praecordium</i>	před narozením oblast před srdcem
prō-	vpřed	<i>prōminēns</i>	vyčnívající

re-	znovu, opět, zpět	<i>resūtūra remittēns</i>	opakované sešití dočasně ustupující
sub- (suc-, suf-, sup-, sus-)	pod, dole; nižší stupeň	<i>sublinguālis suspīciō subfebris</i>	podjazykový podezření zvýšená teplota
super-, suprā-	nad	<i>superficiālis suprāspīnātus</i>	povrchový nadhřebenový
trāns-	přes, pře-	<i>trānsfūsīō</i>	přelévání

Specifika klinických diagnóz

Vyjádření nejistoty lékaře o platnosti stanovené diagnózy

V klinických diagnózách se míra nejistoty lékaře ohledně platnosti stanovené diagnózy vyjadřuje opisem. V případě podezření (vyšší stupeň nejistoty) se užívá výrazu *suspīciō* + genitivní tvar názvu nemoci, poruchy nebo poranění, resp. odvozené adjektivum *suspectus, a, um* ve funkci shodného přívlastku. Pro vyjádření pravděpodobnosti stanovené diagnózy (nižší stupeň nejistoty) se uplatňuje postponované adverbium *vērīsimiliter* (častěji ve zkratce *vs.*).

Např. *Suspīciō commōtiōnis cerebrī,* resp. *Commōtiō cerebrī suspecta*
(Podezření na otřes mozku)

Commōtiō cerebrī, vs.
(Pravděpodobný otřes mozku)

SLOVNÍ ZÁSoba

ā, ab (+ABL.)	od
abortus, ūs, m.	potrat
abruptiō, ōnis, f.	odtržení, odlomení
abscessus, ūs, m.	absces (dutina vzniklá zánětem a vyplněná hnisem)
abŭsus, ūs, m.	nadměrné užívání, zneužívání
(a)ethanolum, ī, n.	etanol, etylalkohol
(a)ethylicus, a, um	alkoholový, související s etylalkoholem
anaemia, ae, f.	chudokrevnost, anémie
anamnēsis, is, f.	předchorobí (dosl. rozpomenutí), anamnéza
bilaterālis, e	oboustranný
cicātrix, īcis, f.	jizva
circulātiō, ōnis, f.	oběh
cirrhōsis, is, f.	zatvrdnutí orgánu, cirhóza
collāpsus, ūs, m.	selhání, zhroucení
collaterālis, e	pobočný (ležící na stejné straně)
combustiō, ōnis, f.	popálenina
commōtiō, ōnis, f.	otřes
compressiō, ōnis, f.	stlačení
congelātiō, ōnis, f.	omrzlina
congenitus, a, um	vrozený
contrārius, a, um	opačný, protější, protilehlý
cum (+ABL.)	s, se, spolu
dē (+ABL.)	s, se (shora dolů); z, ze; o
dēfectus, ūs, m.	vada, porucha, nedostatek
dēformitās, ātis, f.	znetvoření
dēviātiō, ōnis, f.	vybočení, odchylka, úchylka

dilacerātiō, ōnis, f.	roztržení
dilātātiō, ōnis, f.	rozšíření
dislocātiō, ōnis, f.	posun, přemístění
distensiō, ōnis, f.	roztažení, natažení
distorsiō, ōnis, f.	podvrtnutí, vyvrtnutí
ē, ex (+ABL.)	z, ze; kvůli (o příčině)
ēbrietās, ātis, f.	opilost
extractiō, ōnis, f.	vynětí, vytažení, vytržení
febrīlis, e	horečnatý
fuscus, a, um	1. tmavý; 2. hnědý
hernia, ae, f.	kýla
īctus, ūs, m.	úder, záchvat, mrtvice
imminēns, entis	hrozící
in (+AK./+ABL.)	1. do (kam?); 2. v, na (kde?), při (kdy?)
incipiēns, entis	začínající
incontinentia, ae, f.	neschopnost udržet moč/stolicu, inkontinence
īnfarctus, ūs, m.	infarkt
īnfectiō, ōnis, f.	nákaza, infekce
inoperābilis, e	neoperovatelný
īnsufficiēntia, ae, f.	nedostatečnost, selhání činnosti; nedomykavost
intrāuterīnus, a, um	nitroděložní
lacerātiō, ōnis, f.	roztržení
lag(o)ena, ae, f.	láhev
lētālis, e	smrtný
locus, ī, m.	místo
eōdem locō	na stejném místě
locō typicō	na typickém místě
māter, tris, f.	1. matka; 2. obal
dūra māter	tvrdá mozková plena
medicātiō, ōnis, f.	léčení nemoci podáváním léků, medikace
metastasis, is, f.	metastáza, druhotné chorobné ložisko
mōbilis, e	pohyblivý
mors, rtis, f.	smrt (stanovená patologem)
mycōsis, is, f.	mykóza (infekční onemocnění způsobené houbami)
narcōsis, is, f.	narkóza
nātālis, e	týkající se narození, porodu
operābilis, e	operovatelný
percutāneus, a, um	pronikající kůží, vstřebávající se kůží
perforātiō, ōnis, f.	proděravění
positiō, ōnis, f.	poloha, postavení
postoperātīvus, a, um	pooperační
posttraumaticus, a, um	poúrazový, vzniklý poraněním, objevující se po poranění
prō (+ABL.)	před; pro
pūctus, a, um	bodný
pūs, pūris, n.	hnis
recidivāns, ntis / recidīvus, a, um	obnovený, vracející se
resectiō, ōnis, f.	vynětí, vyříznutí
retentiō, ōnis, f.	zadržení
sanguis, inis, m.	krev
scissus, a, um	řezný
sectiō, ōnis, f.	1. řez; 2. pitva (těla)
sectiō lēgālis	soudní pitva

sectus, a, um	sečný
sine (+ABL.)	bez
solūtiō, ōnis, f.	roztok
strictūra, ae, f.	zúžení
sub (+AK./+ABL.)	pod (kam?/kde?)
superficiēs, ēī, f.	povrch
suprāorbitālis, e	nadočnicový
sūspectus, a, um	podezřelý, nepotvrzený, suspektní
suspīciō, ōnis, f.	podezření
sūtūra, ae, f.	šev, sešití
tālocrūrālis, e	týkající se hlezenní a patní kosti
articulātiō tālocrūrālis	hlezenní kloub
trachēa, ae, f.	průdušnice
trānsfūsiō, ōnis, f.	přelévání, transfuze
trānsplantātiō, ōnis, f.	transplantace (umělé přenesení tkáně)
ūrēthra, ae, f.	močová trubice
ūrīna, ae, f.	moč
ūsus, ūs, m.	užívání, praxe
vārix, icis, f.	křečová žíla
vērisimiliter	pravděpodobně
via, ae, f.	cesta
vitium, iī, n.	vada, chyba, kaz
vomitus, ūs, m.	zvracení

CVIČENÍ

1. Přeložte do češtiny následující klinické termíny:

Ablatio unguis digiti secundi pedis	_____
Abortus incipiens post trauma grave	_____
Suspicio abruptionis malleoli medialis l. dx.	_____
Abscessus septi nasi	_____
Collapsus circulationis sanguinis majoris	_____
Combustio pollicis lateris dextri gradus secundi	_____
Commotio cerebri, vs.	_____
Compressio cerebri traumatica cum dilaceratione durae matris	_____
Congelationes extremitatis inferioris lateris utriusque gradus primi	_____
Contusio parietis abdominalis sine defectu cutis	_____
Contusio lienis suspecta	_____
Corpus alienum in ductu lacrimali	_____

Excoriationes multiplices cruris et pedis l. utr.

Decubitus regionis gluteae profundus

Deformitas articulationis coxae cum luxatione

Deviatio septi nasi ad latus sinistrum

Fractura comminutiva phalangis proximalis digiti IV. manus sinistrae sine dislocatione

Distensio ligamentorum columnae vertebralis

Distorsio articulationis talocruralis lateris dextri

Excisio cystis benignae ligamenti lati uteri

Exitus letalis post infarctum cordis

Extractio dentis praemolaris propter cariem

Hernia libera parva in cicatrice

Status post ictum cerebri

Incontinentia urinae

Iniectiones subcutaneae, intramusculares, intravenosae

Insufficiencia valvularum aortae

Insufficiencia vesicae biliaris

Fractura partis distalis radii sin. loco typico

Mors e perforatione aortae

Amputatio membri inferioris lateris sinistri propter sepsim cum narcosi

Laesio cerebri traumatica cum laceratione durae matris et perforatione arteriae cerebri mediae

Pus in vulnere lacero

Resectio lobi inferioris pulmonis sinistri propter tuberculosim

Sectio caesarea secundum Geppert

Retentio urinae propter stricturam urethrae

St. p. suturam tendinis Achillis l. dx. propter rupturam

Transfusio sanguinis post operationem

St. p. transplationem hepatis propter carcinoma

Varices cruris bilaterales

Vitium cordis congenitum

Vomitus post narcosim

Morbus incipiens vesicae felleae

Vulnera contusa, lacera, puncta, morsa, secta, scissa

2. Přeložte do latiny:

odnětí prsu kvůli rakovině

příznaky hrozícího potratu

vykloubení levého loketního kloubu s odlomením loketního výběžku

absces v jizvě

selhání srdce

stlačení 11. hrudního obratle

omrzliny prstů nohou na obou stranách

zhmoždění kolena na levé straně

cizí předmět v tlustém střevě

proležení křížové krajiny druhého stupně

vrozené znetvoření hrudníku

poškození povrchu kůže

vychýlení průdušnice

rozšíření krčku dělohy

zlomenina pravé klíční kosti s posunem

natažení středního pobočného vazů levého kolena

podvrtnutí nohy pod hlezem

stav po vyříznutí nádoru prsu na pravé straně

mnohočetné oděrky rukou

vytržení zubu s bolestí

brániční kýla

mozková mrtvice

krevní výron po podkožní injekci

otok plic při selhání levé srdeční komory _____

smrt po selhání plic _____

prasknutí vzestupného tračníku kvůli vředu _____

(částečné) odstranění žaludku kvůli zhoubnému nádoru _____

poúrazové zúžení močové trubice _____

stav po sešití žaludku kvůli prasklému žaludečnímu vředu _____

stav po transplantaci ledviny na pravé straně _____

zvracení po operaci _____

neoperovatelný nádor tlustého střeva _____

3. Pomocí předložek v rámečku vyjádřete logické opaky:

sine	sub	post	infra	e	extra	per
-------------	------------	-------------	--------------	----------	--------------	------------

ante annos III _____

cum abruptione _____

intra hepar _____

supra fasciam latam _____

circum arteriam _____

in vulnus lacerum _____

supra scapulam sinistram _____

4. Namísto směru vyjádřete umístění a přeložte:

Vzor: **in aortam abdominalem** *in aorta abdominali* **v břišní části aorty**

in solutionem _____

sub cutem dorsi manus _____

in articulationes genuum _____

sub claviculam dextram _____

in lagoenas fuscas _____

in circulationem majorem _____

in vasa lymphatica _____

5. Spojte s předložkou *in* a vyjádřete stav. Výsledné spojení přeložte:

Vzor:	narcosis	<i>in narcosi</i>	<i>při narkóze</i>
trauma	_____	_____	_____
febris	_____	_____	_____
tendinitis	_____	_____	_____
sanatio	_____	_____	_____
morbus gravis	_____	_____	_____
insufficiencia	_____	_____	_____
ebrietas ethylica	_____	_____	_____

6. Pomocí předpon vytvořte logické opaky následujících spojení:

Vzor:	tumor operabilis	-	<i>tumor inoperabilis</i>
ad usum externum	_____	-	_____
status postoperativus	_____	-	_____
margo supraorbitalis	_____	-	_____
graviditas intrauterina	_____	-	_____
membra inferiora	_____	-	_____
musculus adductor hallucis	_____	-	_____
in parte ascendenti musculi trapezii	_____	-	_____

7. V řadě termínů podtrhněte slova bez předpony:

excisio, abdomen, percutaneus, abusus, contrarius, tractus, compressio, transfusio, resectio, distorsio, columna, deformitas, superficies, periculum, dilatatio, intravenosus, talocruralis, collateralis, biceps, compositus, extensor, incisura, transversus

8. Vytvořte adjektiva a zapojte je do uvedených spojení:

Vzor: infra + orbita

margo *infraorbitalis*

inter	+	os	ligamenta _____
sub	+	scapula	laesio musculi _____
post	+	haemorrhagia	anaemia _____
ante	+	brachium	in regione _____ anteriore
inter	+	digitus	sanatio mycosis _____
super	+	facies	excoriationes _____
circum	+	articulus	cum oedemate _____
inter	+	lobulus	arteriae _____ hepatis
supra	+	clavicula	in fossa _____ majore
intra	+	musculus	iniectiones _____

9. Přeložte termíny, popř. vysvětlete významový rozdíl mezi základním termínem a jeho odvozeninami:

Vzor: operabilis – inoperabilis

operovatelný – neoperovatelný

positio – antepositio – postpositio

natalis – praenatalis – intranatalis – postnatalis

mobilis – immobilis

lateralis – collateralis – bilateralis – contralateralis

luxatio – subluxatio

orbitalis – supraorbitalis – infraorbitalis

uterinus – intrauterinus – extrauterinus

vertebralis – praevertebralis – intervertebralis

febrilis – subfebrilis

medicatio – praemedicatio

10. Vyjádřete podezření pomocí substantiva *suspicio* a celý výraz přeložte:

Vzor: hepatitis suspecta *suspicio hepatitis* *podezření na zánět jater*

Tumor malignus suspectus _____

Cirrhosis hepatis suspecta _____

Carcinoma ventriculi suspectum _____

Morbus Alzheimer incipiens suspectus _____

Appendicitis acuta suspecta _____

Metastases hepatis suspectae _____

11. Rozved'te výrazy a přeložte je, popř. odhadněte jejich význam:

Abscessus reg. coxae l. sin. _____

M. ischaemicus cordis chron. _____

Embolia aa. pulm. _____

Varices extr. inf. l. utrq. _____

Ulcus chron. crur. l. dx. posttraumat. _____

Infectio viarum urinarium recid. in anam. _____

Vv. lacer. reg. frontalis _____

DM II. ad insulinoth. _____

V.s. TU lobi sup. pulm. l. dx. _____

St. p. abus. ethanolis recent. v.s. _____

12. Vytvořte z řady slov jeden víceslovný termín připojením náležitých koncovek (pořadí slov neměňte):

Distorsio – pars – cervicalis – columna – vertebralis

Fractura – caput – humerus – latus – sinister – sine - dislocatio

Contra – pus – in – vulnus – scissus

Cum – carcinoma – rectum – ad – vesica – urinarius – increscens

Tumor – lobus – superior – pulmo – latus – sinister – ad – paries – thorax – penetrans

Vulnus – contusus – regio – occipitalis – cum – defectus – cutis

13. Odhadněte význam:

in natura _____

sine mora _____

in vitro _____

in vivo _____

pro forma _____

via abdominali _____